

Blaže Ristovski, *Historija na makedonska nacija*, Makedonska akademija
na naukite i umetnostite, Skopje, 2000., str. 740

Priznati makedonski, jugoslavenski i balkanski naučnik, stručnjak na velikim sastavima istorije i književnosti Blaže Ristovski je deo svojih saznanja sublimirao u delu, koje će dugo biti aktuelno, *Historija na makedonska nacija*. Delo akademika Ristovskog stvarni je doprinos problemu nastanka, stasanja makedonske nacionalne svesti, ali i naučnoj literaturi šireg, balkanskog područja.

Autor govori o Makedoncima kao etno-istorijskom subjektu, koji se "kao i drugi narodi sazdao u jednom dugom istorijskom procesu." On se proteže kroz srednji vek, da bi se tokom XIX stoleća očitovale težnje za oblikovanjem makedonskog naroda-nacije u slivovima Vardara i Strume, a čvorište makedonskog pokreta i korelativnih zbivanja bio je – Solun. Prve makedonske knjige su odštampane početkom XIX veka, a od 1867. se objavljuju udžbenici na makedonskom jeziku. Makedonski pokret je izrazitiji od 60-ih godina, ali je bio potiskivan od bugarskog nacionalnog pokreta koji dobija podršku u Egzarhatu, crkvenoj organizaciji od 70-ih godina. Veliki potresi na Balkanu sredinom te osme decenije XIX stoleća okončani su na Berlinskom kongresu, na kome se udovoljavalo interesima država, ali ne i naroda. Makedonsko pitanje nije rešavano, mada će se ono potom sve ozbiljnije manifestovati. Makedonija je grcala pod uslovima turskog spahijsko-čivčijskog sistema, a reforme nisu ništa bitno izmenile. Makedonska liga će 1880. godine doneti akt nazvan Ustavom. Prema njemu na tlu Makedonije, koja je administrativno bila u sastavu Kosovskog (Skopskog), Bitolskog i Solunskog vilajeta, bilo je 705.000 Slovenomakedonaca, 450.000 Turaka i Pomaka, odnosno Slovena muslimana koji govore makedonskim dijalektima, 75.000 Albanaca, 65.000 Jevreja, 61.000 Grka, a drugih narodnosti i Vlaha 41.000 duša. Bile su predviđane izvesne ustanove makedonske autonomije, ali one nisu profunkcionisale. Delovalo se i izvan Otomanske imperije u cilju emancipacije makedonskog entiteta. Pogotovu iz Sofije, Petrograda, Beograda, u kojim gradovima su obrazovani kružoci i pokretana štampa. U Beogradu je 1902. formiran Makedonski klub, koji je pokrenuo list *Balkanski glasnik*. Posle Ilendenskog ustanka 1905. Makedonski klub se obnavlja i pokreće list *Autonomna Makedonija*. Karakterističan je stav izražen u ovoj štampi: "Narod bez inteligencije

je filozofska nula, jedno političko ništa.” Ističu se parole: “Samo znanje i prosveta ... Kulturni narodi vladaju, nekulturni robuju...”.

Međutim, makedonska inteligencija je bila malobrojna, pretežno van zemlje, a njene ideje su teško prodirale u obespravljene mase. Retki a značajni kulturni delatnici na makedonskom planu bili su Krste Misirkov, pa Dimitrije Čupovski. Najznačajnije među sličnim bilo je makedonsko kulturno udruženje koje je delovalo u Petrogradu od 1902. do 1917. Ovo udruženje je delovalo i na širem prostoru slovenskog juga. Slovenofilski krugovi u Evropi, pre svega iz Petrograda, zbog nedovoljno informisanosti o stanju na Slovenskom jugu davali su podršku Bugarskoj i Srbiji, njihovoj zavojevačkoj politici.

Autor obrazlaže delatnost makedonske revolucionarne organizacije čiji se komiteti nazivaju bugarskim makedono-jedrenskim. Kao nijedan autor Blaževski izražava razvoj makedonske nacionalne ideje. Obrazlaže se koncept nedeljivosti Makedonije, koja bi kao takva ušla u sastav balkanske demokratske federativne republike, kao i – Srbija, Bugarska, Hrvatska, Slovenija, Grčka, Albanija, Bosna sa Hercegovinom, Crna Gora i Trakija. Međutim, pitanje Makedonije se od početka XX veka jako zaoštava budući da su susedne države Bugarska, Grčka i Srbija na ovo područje gledale kao na metu sopstvenih aspiracija. Ukazuje se da su činjena izvesna nastojanja na zajedničkoj makedonsko-albanskoj akciji za oslobođenje ispod turskog iga. Formiranje Balkanskog saveza 1912. godine, Prvi balkanski rat, pa Drugi balkanski rat sa katastrofalnim posledicama, duge surove godine Prvog svetskog rata, sva ta zbivanja su imala negativnog efekta na opstanak makedonske samobitnosti, koja je bila u razvoju. Akcije bugarskih komita, srpskih četnika, grčkih andarta, albanskih kečaka, potom operacije armija više zemalja, preseljavanja i pogromi stanovništva, opustošili su Makedoniju. Na Pariskoj mirovnoj konferenciji 1919. legalizovana je podela Makedonije na njen vardarski deo u okviru Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, pirinski deo u sastavu Bugarske i egejski deo, takođe u integralnom okviru Grčke. To “novo raspeće” Makedonije je, razumljivo, otežalo mogućnost njene emancipacije. Uprkos svemu, proces individualizacije Makedonije i Makedonaca je tekao u svetskoj javnosti. U tom smislu valja sagledati značaj idejnog delovanja levih političkih snaga. Na međunarodnom planu makedonski nacionalni entitet je priznat 1934. godine. Komunistička internacionala je 11. januara te godine objavila *Rezoluciju* u kojoj se navodi makedonska nacija, kao i makedonski jezik. Do kraja tridesetih godina, odnosno do početka Drugog svetskog rata, sve je jača borba za afirmaciju makedonske individualnosti.

Okupacija Makedonije od bugarske vojske 1941. je takođe čin sputavanja makedonskog subjektiviteta. U svakoj javnoj službi “umesto Šumadinaca došli su Bugari, a Makedonci se drže pod karantinom”. Nema sumnje da je Komunistička

partija Jugoslavije učinila dosta za afirmaciju "makedonstva". U brojnim dokumentima se govori o "slobodnoj Makedoniji" tokom narodnooslobodilačkog rata. Na državotvornom 11. zasjedanju Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije decidirano se konstituiše federalna Makedonija u okviru federativne Jugoslavije, uz jamstvo za ravnopravnosti šest jugoslovenskih federalnih članica, kao i jugoslovenskih naroda. Istovremeno Otečestveni front Bugarske istakao je parolu "Makedonija Makedoncima", da bi se konačno u manastiru Prohor Pčinjski sastalo Antifašističko sobranje Makedonije 2. avgusta 1944., na kome je posebno utemeljena makedonska država. Proglasom Antifašističkog sobranja narodnog oslobođenja Makedonije" 1. Makedonija se proglašava za federalnu državu u novoj, demokratskoj federativnoj Jugoslaviji; 2. Narodno sobranje se konstituiše u vrhovno zakonodavno i izvršno predstavništvo makedonske federalne države; 3. Donosi se deklaracija kojom se garantuje sloboda i ravnopravnost svakom građaninu i građanki u Makedoniji, bez razlike na veru, nacionalnost i političko pripadnost..." Dakle, makedonska državnost je izgrađena samo na tlu Vardarske Makedonije, dok je Pirinska ostala u integralnom sastavu Bugarske; Egejski Makedonci u Grčkoj doživljavaju pravi egzodus i gube se u raseljenju.

Na kraju se postavlja pitanje zašto su Makedonci među poslednjim na Balkanu došli do priznanja i afirmacije sopstvene nacije i države. Veoma kompleksan proces sazrevanja uslovio je poznu afirmaciju nacionalnog i državnog entiteta u ovom, jugoistočnom delu evropskog kontinenta. Sazrevanje makedonskog individualiteta je, ipak, prethodilo još mlađim – muslimansko-bošnjačkom i crnogorskom, čije će se konstituisanje produžiti i potonjih godina.

O zbivanjima poslednje decenije XX veka govori se u Pogovoru. Makedonija konačno postaje nezavisna i međunarodno priznata država. Na kraju bismo zaključili da je avnojska Jugoslavija, često kritikovana kao državni koncept, posredno omogućila emancipaciju i sveopšte priznanje više jugoslovenskih subjektiviteta.

Kapitalno delo Blaže Ristovskog predstavlja prvo – veliki izazov. Izazvaće, posebno zbog nepostojanja klasičnog naučnog aparata, mnoga reagovanja, pa i oponiranje. Uz izvesna neslaganja, odn. neusaglašenosti koje imamo sa autorom, možemo konstatovati da je ova knjiga od naročitog značaja u savremenoj istorijskoj, te uopšte – naučnoj literaturi. Maestralni zahvat golemog, izuzetno aktuelnog problema, dugo otvorenog a nedovoljno obrađenog, imponovaće čitaocima ne samo u makedonojskoj javnosti već i široj, jugoslovenskoj, balkanskoj, evropskoj. ■

Dragoljub S. Petrović